

VII.

A' T E R E M T É S R Ö L.

KÖLTEMÉNY. HAT ÉNEKBEN.

Első Ének. A' Mindenségről.

FOGLALATTYA EZEN I. ÉNEKNEK.

A' munkának tárgya. Az örök Éfznek segít-
ségül-hívása. A' Mindenség. A' Nap' érté-
nek, udvarának, széle' körének szörnyü nagy-
sága: és még-is a' valamennyi Tsillagokból álló
Egészhez képpest parányisága. Az álló Tsilla-
gok ugyan-annyi Napok. Kettő között felette
nagy a' válfz-üresség. A' Tsillagoknak hét
rendei. A' tejes utak. E' hét rendeknek tu-
dákosi képe. Az égi Testek' forgása, és a' von-
fzó erő, úgy-mint amannak oka. Egy Tsillag
sem lehet utólsó. Az Erőnek mivólta. Az
Éther. Az Erő maga az Isten. Azoknak okos-
kodások, a' kik az Erőt alkotmányának állítyák.
Ennek az okoskodásnak első tsalfasága. Az Erő
nem tartozik a' Testek' mivóltához, hanem azok-
tól egészen külömb állapot. Második tsalfasága.
A' ki az Erőt alkottnak mondgya, hafzon nél-

kül valókat valókra csoportoz. Az Erő nem oka a' roffznak. Valamennyi mívelettyei számhoz, teherhez, és mértékhez vagynak igazolva. E' három szerént történt a' teremtés - is. Galilei', Kopernik', és Newton' segítségül - hívása. Az egész munkának sommás képe.

NEM szomorú hadakat, nem bajnoki névre sovárgó Latrokat énekelek. Fel-tisztúltt elme, keserves Irtózás nélkül, nem nézhet vissza, tsatánként Adázó Mársnak fene vér-ontásira. Szörnyü Pusztulási helyett Isten' munkájának, inkább Támadatit zengjék én verseim. Egy fővenyetskét, Egy férget nem tudnak azok termeszteni, a' kik E' Mester' munkájit, az alkotmányokat, annyi Drága bizonyságit böltsességének, emésztk. Ének'lyék ezeket mások; ha le-rontani, a' mit Egy olly kéz alkot, mellyel pályára ki-szállni Nem lehet, érdemnek tartják. Én Téged' azonban, Istenség! kit Fő Mesternek hírdet az Eg's Föld, Alkotmányidban fel-emeltt szózáttal imádlak.

Oh Te! kinek testembe-szorúltt szikrája tsudásan Élteti gépelyimet, töredék szerzfámaít elmés Míveinek, mellyekkel ama' felséges arányra, A' nagy Igazságnak szemlélésére, törekszik; Oh, örök Esz! Te vezesd remegő járásit eszemnek, Majd, ha imádandó remekedben félve keresvén

Tégedet, a' szörnyü mélyységnek erefzkedik; a' hol
Nagy-tag gömbölyegek szállangnak tágos üregben.

Mindenség! nagy szó; felségesb, hogy-sem észünkkel
Által-hathassuk. Tsak az Isten az, a' ki temérdek
Értelmét ki-merítheti. A' Nap-kel'ti Világnak
Böltsei, bámúlván hajdan mélységire, Isten'
Szülttének nevezék. Méltó neve illy tsuda mívnek!
Milliom olly gomolyag, mint a' Föld, egybe-rakattván,
Vólna talán olly nagy, mint a' Nap; mellynek öléből
Lelkítettó hévségek ama' Testekre lövödnek,
Mellyek szép renddel, noha szerte, körülte kerengnek.
Hogy, kisdéd teke-ként tűnvén szemeinkbe, parányi
Mozgással látszik könnyen lábbagni felettünk,
Azt tsak az egy ifzonyú távól-függése tselekfzi.

Vesd bár egybe Venust Márssal 's Merkúrral, az
Egnek

Majd olly nagy gomolyit, mint a' Föld; adgyad ezekhez
Jég-koszorújával Száturnust, mellynek ezerfzer
Több értéke vagyon, mint a' mí Gömbölyegünknek;
Tedd hozzá több, mint más-fél-ezer annyi, vagyonnal
A' Földet haladó, 's hajdan villámba-borított
Zürzavarok' fejedelme gyanánt féltt Tsillagot; ennek
Négy nagy Hóldgyaival kaptsold öt Inassait öfzve
A' gyürüs gomolyagnak; utólb Földünket-is odvas
Hóldgyával gondold oda: mind ezek öfzve-nyomód-
ván,

Sok lefz, hat-század' részével hogy-ha fel-érnek

Tűz-gomolyunk' itzonyú testének. Gyáva kitsinység!

Egyet hat-százból ha ki-vetsz, alig érzed: azon-képp'
Hogy-ha Világunknak le-fzeded valamennyi homályos
Testeit, a' Naphoz képepest kis kárnak alíthatd.

Rettenetes gomolyag! melly szó fejthesse - ki méltán
Értéked'; mikor azt tsak gondolatokkal akarván
Festeni, által-ölelhetlen messzerekre ki-széllyed
A' gyakoroltt ész - is, 's támétalan éjbe le-süllyed!
Igy ofzlik lassan tágosb téerekre vonódván
A' nagy füst-ofzlop, míg el-vez az égi folyóbann.

Am-de, meg-írtt értéke szerént, e' mennyei Tűznek
Udvara - is tágas, mellyet szemeinkbe le - rajzol,
Sík keréketske gyanánt tetfzvéen úszkálni felettünk.
Harmintz Föld-gomolyat rakván egymásra, fel-érhetsz
A' Hóld' úttyához: de tehetisz illy ritka tetöre
Még hetvent, hogy el-érj a' Nap' karimája' leg-alsó
Pontyából leg-föbbs tetejére. Napunknak ölébenn
El-függhetne tehát Földünk; és Hóldgya, körültte
Háromszor messzebb járván, ki nem ütne amannak
Pártázatyához. Mit mondgyak széle' köréről?
Itt, mérész Anzon! nem könnyen jutna vitorlád
Kívántt partyához, meg akarván jární talántán
E' roppant gomolyag' környékeit. Altal-evezted
Gömbölyegünk' öt-ezer-négy-száz mértt-földnyi ka-
réjját,

Míg öt nyár el-múlt: de amannak, bár ha napon-ként

Tíz nagy mértt-földet ki-repülz-is, meg nem eveznéd
Száz eisztendönél hamarább tsuda-nagy környékét. a)

Szörnyü Test! nemes alkotmány! mi nagy Elme,
hatalmas

Kéz, tsuda Böltsesség, mi nagy Isten az, a' ki te-
remtett!

Tsak Te magad képes vólnál olly névre emelni
Mesteredet, hogy drága kezét le-borúlva imádgjuk;
És még-is, mikor öfzve-vetünk amaz Égi Tüzeknek
Táborival, mi pitziny morzsája vagy a' nagy Egéfsznek!
Mert valahány nem-költsönözött sугárokat ejtő
Tsillagok, annyi Napok villámnak az Égi folyóbbann;
És, mivel a' bölts Kéz ok nélkül semmi teremést
Nem tehetett, ezek-is szép renddel szerte körülttök
Úfzó 's fényetlen nagy-tag gomolyakra világot,
'S életet árafztnak. Nagyok ök, 's többnyére Napunknak
Nem sokat engednek; vagynak hozzája hasonlók;
Vagynak nállánál több-, mint százszorta nagyobbak.

Am-de nagy-is két Tsillag között a' válafz-üresség.
Mert, míg a' Naptól kétfzer tizen-eggy-ezer a' Föld,
'S a' gyürüs gomolyag tízfzer több, — addig az eggyik
Ön' tüzivel ragyogó, valamint ö-tölle, hason-képp'

a) A' Napnak köre 540,000 föld-írasi (*geographi-
cum*) avagy nagy német, mértt-földekből;
eggy ilyen mértt-föld pedig 3,805 Párisi hat-
lábos ölekből áll.

Más Tsillagtól-is, kétfzerte-kilentzfzer-ezernyi-Milliom olly ifzonyú közel meffzebbre ki-fekszik; Mellyet az Ég-nézök egy föld-fentőre, 's ezen-ként Nyóltz-száz és hatvan német mértt-földre betsülnek.

E' Napokat nagysági fzerént hét rendre fel-ofztyák. Szint' ezek a' Nézők: és e' hét rendet az Égen Jó szem üveg nélkül tífztán láthattya ragyogni. Am-de tovább halavány kárpit húzódik elejbe, Melly sok ezert el-zár. A' Nép tejes útnak itéli. Ezt a' néző-tsök több mint százszorta továbbra El-vetik a' szem elöl, 's száznál több Égi világot, Mellyek előbb a' kárpit alatt el-rejtve valának, Öfzve-szorúltt sok szikra gyanánt terjesztnék előnkbe. A' tsövel meffzebbre ki-vitt tejes útnak alatta Ismét új tüzeket, söt új tejes útakat, és így Vég és szám nélkül látnánk a' bóltos üregbenn Újjabb és újjabb Napokat, ha szemünknek azon-képp' Vég nélkül jobb-jobb üveget készíttetni tudnánk.

E' gomolyak' számát, valamint amaz égi vonásnak, Mellyben tsillognak, térségét, vékony eszünkkel Meg nem foghattyuk. Most e' sár-testbe szorított Elménk, szinte miként a' tegnap-előtti madárka Félzkéből, bámúlva teként amaz égi tsudákra, 'S tsak gyermek-tsevegésre fakad, ha ditsérni akarja A' tsuda Mesternek bóltj karját. Majd, ha ki-menvén A' testből, szárnyára kelend, meg-járja örömmel E' ragyogó Napokat, 's a' köztök szerte-kerengő

'S élökkel pezsegő, de világtalan, égi tekéket;
'S szüntelen illy tsuda testekről testekre repülvén,
Fontosb énekeket hangoztat az Isteni Kéznek.

Am de lehet még-is nagyot ábrázolni kitsinyben,
'S ezzel gyenge fejünk' az Egek' titkára segélyt ni. —
Eggy égő fáklyát helyhezz egy térre; körülte
Egy-néhány kisededke porok sok-féle körekben
Járjanak, úgy, hogy az, a' mellynek kerek-úttya leg-
inkább

Távozik, egy lábnál messzebb soha tölle ne járjon.
Illyen fáklya körül rakj öt mértt-földre tizen-két
Újjat, szinte tizen-hat-ezer lábokra betsülvén
Eggy-egy mértt-földet, 's két-két új fáklya között-is
Eppen öt-öt mértt-földnyi közet, 's a' morzsa po-
roknak

Minden fáklya körül hagyván egy lábnyi köreetskét,
A' közepett-égő, a' Napnak képe. Tizen-két
Bólt-formán függő pajtási jelentik az első
Rendnek Tsillagait: 's a' Földet többi homályos
Társaival, 's a' fényt-hordó b) Gőz-testeket (önnön
Üstökök ad nékik nevet) a' kisededke porotskák.
E' rendtől öt mértt-földdel killyebbre hasonló
Szám' 's rend-tartással negyven-nyóltz. fáklya-világot
Rakhatz; mellyek az Eg' másod' rend-béli tüzellő
'Tsillagait képzik. Killyebb száz-nyóltzat azon-képp'
Helyhezhetz. Százon fellyül el-férne kilentzven,

b) Vagy: fényt-hányó, phosphorozó.

'S kettő a' negyedik rendbenn. Az utánna-jövendön
 Három-száz állhat. Még killyebb a' hatodikra
 Négy-száz és harmincz-kettőt; 's el-végre kilent zvent,
 Nyóltzon 's öt-százon fellyül, az utóbra fel-öszthatfz;
 A' mint ezt a' Mérsekelés' Tudománnya jelenti.
 Vondd az-utánn e' fáklyákat sommába; 's ezentül
 Fel-vehetended igaz számát amaz Égi Tüzeknek,
 Mellyek üveg nélkül néző szemeinkbe le-tünnek.
 Söt hihető, hogy az említett mértékre szorított
 Rendek-is alkalmas képzési az égi folyóban
 Fénybe-borúlt Tsillag-rendeknek: tsak-hogy ezek közt
 Milliom ízekkel, söt még többfzörte, temérdekb
 Válasz-ürességek vagynak, 's hogy száma az égi
 Rendeknek sokszorta nagyobb, 's messzebbre ki-terjed,
 Hogy-sem gyenge szemünk, vagy az ész, ki-vehesse határit.

igy igaz az: hogy az Eg' 's Földnek Fő Mestere
 mindent

Számhoz, mértékhez, fonthoz szabdalva teremtett.
 A' szám' és mérték' nyomadékit láttuk az Égnek
 Rendeiben; most lássuk már a' fontra-vevésnek
 Nyomdokit-is, melly jaj! mi hamar szemeinkbe tü-
 nendik,

Hogy-ha kerengésit vizsgállyuk az égi tekéknek.
 Mert ezek a' testek sem az Eg' bolytyára szegezve,
 Sem valamelly más gyámoltól támasztva, szemenként
 Más-más ösvényben szabadon járkálnak az Egenn;
 Es még-is bizonyos rendhez, törvényhez, idöhöz
 Szabják úttyaikat, 's szerrel, noha szerte, forognak.

Ezt mi egyéb tenné, ha nem a' köz testi nehézség?
 A' minden testben lévő terh, melyet Erőnek,
 'S meg-választásúl Vonfzónak mondani szoktunk?
 Két szomszéd Napok egymáshoz törekedtetik egymást,
 'S mint a' sík táblán a' tisztultt kénes-ezüstnek *c)*
 Tseppei, egybe tolódnának, ha-tsak újjolag őket
 Két-részről killyebb álló, 's ugyan ilyen erővel
 Fel-készultt Tüz-gömbölyegek meg' vizsgál, (miképpen
 A' ki-feszultt lántznak gyűrűji) hogy öfzve ne folyjon,
 Nem tartóztatnák. Igaz ez valamennyi Napokról.
 Egyenlő-képpen, 's minden részekre vonattván
 Mindenik a' környül-álló Nap-társai által,
 Függe marad köztök, mint a' sok mágnes-atzéltoi
 Környül-vett vas-tő. A' sok közt egy sem utólsó.
 Mert az utólb gomolyag, nem lévén nékie killyebb
 Vizsa-vonó zabolája, hanyatt-homlokkal az ötet
 Váltiglan vonfzó belsőbb szomszédnak ölébe
 Dölné. 'S ezen zavarék ismét az előtte-valóval,
 Nem lévén ki-felé más öfztöne, egybe-tolódnék.
 'S így valamennyi Napok mind egy köz-pontra verődván,
 Azt a' régi zavart állítnák lábra megintlen,
 Mellyből lassanként, 's tsuda-mesterséggel eredtek.

c) Így nevezem azt a' fél-értzet, melly kénből,
 avagy közönségesebben szólván, kén-kőből, és
 kénesöből áll. Ha ez a' kéntől meg-tisztittatik,
 eleven kénesö lefz belöle. A' Deák *cinnaba-*
ris-nak nevezi: a' meg-tisztulttat pedig *argen-*
tum vivum, eleven ezüstnek.

Ezt az Erőt, mellynek munkálódását az Egnek Testeiben szint' úgy, valamint a' Földre ki-széllyedtt Alkotmányokbann, az Egészben szinte hason-képp', A' mint részeibenn, a' nagy 's a' morzsa tagokbann Egy formán láttyuk, belső természete képpen Nem tudgyuk, mi legyen? Titok ő, mint léte valóság. A' mit iránta tudunk, tsak ez egy: hogy mívi hatalma Olly renddel láttattya magát lankadni, mi-képpen A' Testek' távól-léttének négyzeti nőnek. d)

Vóltak ugyan Bóltsek, kik, eme' köz testi nehézség' Forrását lelketlen okok között lelni reménylvén, Egy bizonyos finom, 's az Egek' bóltýára ki-áradtt, Lágy, szaporán mozogó, váltiglan vissz-pötzödő e) 'S minden testbe ható folyadékot szültek eszekkel, A' melly szüntelenül, és széllyel-szerte, feszülvén, A' Napokat valamint egymáshoz kíszte, azon-képp' Egymástól mind-úntalanúl helyeikre tafzította. *Éthernek* nevezék. Elmés tsuda-szernek itélnéd, Hogy-ha sok egymás között vívó díszével elődbe Allna. Nem-is nyernek soha semmit véle Szülőji. Mert ismét kérdhetd tóllök: Mi feszítte az Éthert? Új folyadék-e talán? És ezt? Új Éther-e meg-meg'?

d) DUGONICS Úrnál a' *Quadratum*-nak magyar neve *Derék*, MOLNÁR Úrnál pedig *Négyzet*. A' Természetiokről. II. K. II. R. 82. 8.

e) MOLNÁR Úr *Corpora elastica* pötzkölödő testeknek nevezi.

'S végtelen illy kérdések utánn el-végre tsak annyit
Tudsz ez Erő' bel-vólta felől, mint annak-elötte.

Még többet mondok. Valamint a' testi tehernek,
Ügy általlyábann az Erőnek tudni mivóltát,
Nem dolgunk. Titok ő minden-képp' vékony eszünknek.
Vagynak míveletek: láttyuk, sőt mérjük-is őket:
Tudgyuk azon-fellyül, hogy ezek mindenkor okokból
Származnak. 'S az imilly okokat mondgattyuk Erőknek,
A' nélkül, hogy, mik legyenek? ki lehetne tanúlnunk.

Nem vólnék első, hogy-ha azt Istennek alajtnám.
Ő tart-fel mindent: ő hordozgattya hatalmas
Karjaibann a' Földet, Eget, Zsellériverel együtt:
Benne vagyon, mozog, él minden: nem nézi henyélve
Emberi Mester-ként meg-tett munkáját: öröktől
Fogva teremt, 's fog-is úntalanúl alkotni örökké.

Vagynak ugyan, kik az Istentől alkottnak alútyák
Ezt az Erőt, úgy, hogy kezdettől fogva leg-ottan
A' Természetnek tétettvén széles ölébe,
Most már, régenten ki-szabott törvényre, szünetlen,
Szorgos kéz-vezetés nélkül, maga meg-tegye tífztét.
Tsak felső gondot visel ő léttére az Isten.
Mint mikor a' már kéz kerekas gépelyre az Orás
Terhet akaszt, 's ott hagyja magán ingadni; ki-vévén,
Hogy mozgást okozó terhét fel-vonnyá koron-ként.
„ A' Mindenségben „ (így eszmélkednek ezentől
A' nevezett Böltsek) „ nem eredhet semmi magától.

„ Mástól van minden. Vagyok én. De szülõim' õlébõl
 „ Vettem lételemet ; valamint õk meg-meg' õvéjktõl
 „ A' magokét. Ezek-is másoktól lettenek ismét.
 „ És így mind végig : míg olly egy Párra találunk,
 „ Mellynek az Istenség önnön-maga ad vala lételt.
 „ Így kell minden egyéb dolgokról szõllani szintén,
 „ Így az egész Mindenségrõl. Mire nézve Világunk,
 „ Melly mástól eredett dolgok' sommája, hasonló
 „ Okra tekintve, nem önn' erejébõl támada : inkább
 „ Más egy tõlle különb állat f) vólt, a' ki teremté.
 „ Mert ha Világunknak leg-kissebb része külön-ként
 „ Romlandó, 's mind-úntalanúl változni törekfzõ:
 „ Ő maga-is nem örök, nem változhatlan. Az Isten
 „ Ellenben, mert iette' okát foglallya magábann,
 „ Allandó, szükséges, örök. Mire nézve amattól
 „ Minden-képp' külön állatnak kell õtet alajtni.

Így õk. Am de beszédgyekben két-féle tsalárdság
 Fekszik. Mert, ha Világunknak nevezettye tsupán-tsak
 A' szerek' g) és testek' sommáját zárja magába,

f) *Substantia.*

g) A' *Matériát Szernek* mondom. E' között és a'
 Testek között a' különbsége talán nem-is vólna
 szükséges fel-jegyezni. Testeknek tsak azokat az
 érezhető állapotokat nevezzük, mellyeknek már
 bizonyos formájok vagyon. A' fa, a' vas, a'
 föld, az arany, szerek : a' zöldellõ fa, vagy a'
 fa-kép, a' kard, a' fazék, és az arany-pénz,
 testek.

Nem pedig egyfzersmind az Eröt-is, melly az idétlen Szert és formátlan testet képezte, 's időn-ként Képezi, akkor ez a' nevezet tárgyára nem illik. Hogy-ha vizzont ezen íge alatt az Erőnek-is adfz helyt, Mint mondhatd, hogy az ilyen Erő a' testi szerek-ként Romlandó, 's bel-vólta szerént változni törekfzö, És így szükség képp' alkotmány? Nem-de mivóltát Altal nem látván, egyedül tsak míveit érzed? Vagy tán azt véled, hogy külső míve szemedbe Nem tűnvén, maga-is meg-változik, és el-enyészik? Ott ugyan, a' hol szer, vagy test nints, nem veszed észre A' terhnek mívét: de azonban, vaj! mi hibásan Vélekedel még-is, ha imitt nem lenni alíttod Azt az Eröt, melly minden szert a' Földre le-tóldítt. Vigy oda szert: és míveletét meg-látod azonnal. Így a' többiek-is, bátor szemeinkbe ne tűnnyön Munkálódások, munkájokat üzik örökké.

„ Úgy de talán az Erő a' belső testi Mivólthoz
 „ Tartozik? A' Testet képezvén, képzéd amazt-is?
 „ Semmi vizzont ő-is, mihelyest a' Testek enyésznek? „

Bár mit előbb, mint ezt! Mert így, valameddig ezeknek

Nem változtatnád bel-vóltokat, addig azoknak Szüntelen egyyenlő-képp' ismértetni kívülről Kellene azt az Eröt, melly abban zárva lakoznék. Am de nem ezt mondgyák a' tett természeti próbák: Mert, ha tsak egyikből a' másik helyre le-tézfzed

A' Testet, bel-vólta szerént nem változik úgy-e?
 És még-is: mennél közelebb' vízed onnan az Öfztó
 Kögtől a' Földnek bár-melly sarkához, h) azon-képp'
 Terhe-is egyre nagyúl. i) Fogy majdan, hogy-ha ma-
 gassabb

h) A' *Pólust Sarknak és az Aequátort Öfztó* nak
 nevezem.

i) Történetből jutott ennek a' valóságnak ismételére
 RICHER, a' ki 1672. eszt. *Kajenna'* szigetére
 (melly a' heves öv alatt fekszik) érkezvén,
 észre vette, hogy ingó órája, mely Párisban
 minden másod-szerü idő-pertz alatt egy ingást
 tett, itt már e' tífztében sokkal késedelmesebb
 vólna, és hogy napon-ként 148. ingásokkal ke-
 vesebbet végezne, mint-sem végzett vólt Páris-
 bann. Ez által ő arra a' gondolatra jutott, hogy
 Kajennában a' közönséges testi nehézség' erejé-
 nek kissebbnek kell lenni, mint-sem Párisbann.
 Egy együgyü függőnek hosszóságát tehát,
 mely a' szigetbenn egy másod-szerü pertz alatt
 egy-egy ingást végzett, felette-nagy szorga-
 lommal meg-határozta; több tapasztalások által
 helyesnek találván, értzbe vágta, és magával
 Párisba vitte. Itt ismét hasonló szorgalommal
 tett észre-vételei után fel-találta, hogy annak
 a' függőnek hosszóságát, mely Kajennában
 egy-egy másod-szerü pertz alatt egy ingást
 tett, Párisbann egy egész líneával, és ennek egy
 negyed' részével, kéntelenítetnék meg-tóldani, ha
 azt akarná, hogy egy-idejü ingású legyen, az
 az: hogy Párisbann-is egy-egy másod-szerü

Hegyre vízted, *k*) 's nyóltz-fház-hatvan mértt-földnyire fellyebb

Négyfzer lefz kevesebb, mint föld-fzíntt nyom vala, terhe.

Hogy-ha tovább egy sík táblán két vissza-pöztödő Tsont-glyóbiska közül függösen ütődik az egyik A' másikhöz: amaz, mellyel közlötted erödet, El-nyugszik töstént, és ez, melly áll vala, el-fut. A' ki tehát az Eröt a' Test' vóltának alajtya, Monddgya-meg: ennek amaz bel-vóltát adgya-e által?

pertz alatt egy ingást végezzen. Ezt az-utánn több tudós Férjfiak-is, úgy-mint HALLÉ közel az Ofztóhoz, MAUFERTUIS Lapóniában 's a' t. meg-próbálták, és többfzöri tapasztalások utánn igaznak találták. Azt, hogy a' Kajennai függöre nézve az egész külömséget talán az öfzve-fzorítottó hideg, és a' tágítottó meleg okozta légyen, nem lehet állítani. Mert NEVTON bizonyos észrevételekből meg-mutatta, hogy ebbenn a' függöbenn a' hideg és meleg nem okozhatott többet, egy líneának hatod' részével fel-érö külömségnél. A' többit tehát, melly egy egész líneából, és annak egy negyed' részéből, fennmarad, a' meg-változott nehézségnek kell tulajdonítani.

k) KONDAMÍNE azt vette észre, hogy az ő függöje *Pikinka'* hegyén, mellynek magassága 750 hat-lábú öleket tesz, bizonyos idő alatt kevesebb ingásokat vitt végbe, mint-sem eggyenlő idő alatt a' föld' színén végezni szokott vala.

Légyen elég! Mert számtalan illy jelenések akadnak
 A' gazdag Termézetben szemeinkbe napon-ként,
 Mellyekből ki-tanúlni lehet, hogy az, a' mit Erőnek
 Monduak, szinte magán-álló, 's külön állapot attól,
 A' mit az érzések' szerfzama le-festhet ezünknek.

Tsalfa tovább az előbbi beszéd: mivel, a' mit
 az első

Tételbenn állitt, ismét meg-rontya utolsó
 Bé-fejezésében. „*Nints* (úgy mond) semmi magától:
 „*Van* hát egy kút-fő — ezt hozza-ki végre belőle —
 „Melly mástól nem ered. „*Van* hát, és *nintsen*-
 is, úgy-e?

Olly állat, melly léte' okát foglallya magában?
 Hogy-ha tsak a' Testek' külső ábrázatit érted
 A' szernek más-más elegyítettésivel együtt:
 Akkor ugyan jól mondhatod azt, hogy semmi magától
 Nintsen; mert ezeket láthatd változni napon-ként.
 Am de nem így szólhatz az Erőről, melly ama-
 zokbann

A' formát, 's elegyülődést változni tseleki.
 Lelfz-e tsak egy jelenést; az egész Termézetet által-
 Nézetvén, melly ezt az Erőt változni tanítná?
 És ha találnál-is: mondd, kérlek, mennyire mennél?
 Hogy-ha talán egy tölle-külömb kút-fői valónak
 Allandóságát ki akarnád hozni belőlle
 Egy illy tsalfa beszéd által, melly a' mit az eggyik
 Tételbenn épitt, ugyan azt el-végre le-dönti?

Jobb hát azt az Erőt, melly, a' mint alkotta
mindent,

Ugy fenn-tart, mozgat, képez, változtat időn-ként,
Es éltet mindent, egyenest Istennek alítai.

Bár-mint ezmélkedgy, olyan kút-főre jövendesz
Mindenkor, melly léte' okát nem vette kül' októl.

Mondd hát: m'ért egyenest az Erőt nem tartod
imillynek,

Nem lévén okod, azt mástól eredettnek itélai?

Nem-de, hafzon nélkül halmozai valókra valókat,

Nem szabad a' Böltsnek? Rövid úton jár az okosság?

Am az-alatt nem vítatom azt: hogy az Isteni vólthoz

Számláld a' szereket, vagy, mint sok-hajdani Böltsnek,

Isten' részeinek gondold a' testi valókat.

Vagy nem egyéb tsupa látásnál a' testi közönség,

Vagy leg-alább bel-vólta szerént maga nem bir Erövel.

A' Test tsak szenved, 's úgy haggya magára mivelni,

Mint szerfzám, az Erőt; és hogy-ha vífzontagi mívvel

Tetfzik-is a' vett mív ellen törekedni: nem önnön

Vóltából ered ez, hanem a' vífzályos 1) Erőtől.

Hogy-ha tovább az lenne talán veszedelmes előttd,

Hogy majd így a' Rossz' Attyává téfzed az Istent,

Gondold-meg: hogy ez' óráig még senki határit

1) Az Erőt vífzályosnak, húzónak, közép-pon-
tinak, rugónak 's a' t. nem belső mívól-
ta, hanem tsak külső míveletei szerént, nevez-
hettyük.

A' roffznak nem tudta ki-jegyzeni; 's a' mit az egyik
Roffznak vél, sokak azt ellenben jónak itélik.

Értheted ezt amaz úgy-nevezett erköltsi gonofzról
Szing' úgy, mint arról, a' mit természeti roffznak
Mondanak a' Böltsék. Hány' roffz, hány durva go-
nofzság

Jár köztünk az igaz jóság' színének alatta?

'S hány jót tart a' tompa Világ erköltsi gonofznak?

Am-de az út-félen mit járok vélled? Akármelly
Vélekedést válassz az Eröről, erre felelni

Mindenkor köteles léfesz, 's mindenkor az' egyre
Vissza-szorúlsz, a' mit mindnyájan vallani szoktak:
Nints roffz, melly az Egész' bizonyos hafznára ne
vállyon.

Isten hát az Erő, melly mindent rendel az Égen
Es Földön, 's ő szinte az-is, melly alkota mindent.
Sőt, valamint bizonyos törvényhez szabja napon-ként
Munkájit: bizonyos törvényhez mérte azon-képp'
Míve' teremtését, mikoronn a' durva zavarból
Égi Tekéinket bölts kézzel rendre ki-szedte.

Szám, terh, és mérték, mellyhez munkájit igazlya:
Szám, terh, 's mérték vólt, mellyhez kezdetkor
igazlá.

E' három nyilván tündöklik az Égi Tekéknek
Táboribann, és Gömbölyegünk' valamennyi kitsinded,
Es nagy részeibenn. Ez uralkodik itten az élő
Alkotmányokbann: ez amott a' bányá-erekbenn:

Ez ragyog a' gyönyörűn-festett Növötényi Világ-
bann. m)

Ehhez mérséklik szorgalmas kézzel akármelly
Míveiket, mikoronn a' fő ESZ' isteni karját
Itt-lennt apróban követik, valamennyi szerentsésb
Emberi Mesterkéek; 's munkájokat akkor itéllyük
Tsak szépnek, jónak, 's rendesnek, hogy-ha belőlle
A' szám, terh, 's mérték kémlő szemeinkbe lövődnek.

Oh hát, Ti! kik az Istenség' titkába (szerentsés
Kémléssel mívének örök törvényt időn-ként
Ujjuló jelenésekből majd egyre ki-tudván)
Oly mélyen bé-törtetek; oh! GALILÉI, KÖPERNIK,
Nagy NEWTON! legyetek tehetős segedelmeim akkor,
Majd ha meg-írandom: mint ábrázolta Napunkat
A' nagy ERŐ az Égek' szörnyű térjére ki-fzéllyedt
Zürzavaros szeből. Mint vontá-ki annak-utánna
Fényetlen Gomolyink' nyáját a' Napnak öléből,
És a' fényt-hányó gőzökből öszve-akasztalt
Tsillagokat, Népünk' vázit: mint meg-meg' az odvas
Hóldakat annyokból. Mint ékítette-fel ofztán
Földünket gyönyörű, bátor sok-féle darabból
Rend nélkül fel-tornyosodott, bértzekkel: az álló
Tengerrel, 's a' folydogaló patakokkal: az élő
Fákkal, 's fű-szerrel. Mint ábrázolta-ki lelkes
Allataink' népét: és mint el-végre szerentsésb

m) Növötények: *Vegetabilia*. MÓLNÁR Úr. Könyv-
Házának IV. Szakasz. 177. oldal.

Lelkünknek mester-szerfzámú földi lakását.

Lelkünknek! ki, miként e' fő, 's forrási Erőnek
Részze, *n*) hasonló-képp' meg' hozzá villa-törekszik.

VERSEGI FERENTZ.

n) A' mi Lelkünk (*participatio Diuinitatis*) részesülése az Istenségnek. „Ez vólt Görög Ország' leg-tiszteletre-méltóbb Böltséinek; ama' Stoikusoknak vélekedések, kik az Emberi Termé-
szetet magán-fellyül el-annyira fel-emelték: ez vélekedések az Isteni *Antónínusok*nak; és meg kell vallanunk, hogy, nagy erköltsöket sugallani, ennél semmi nem vala tehetőbb. Magát az Istenség' részének tartani, annyit tesz, mint magának azt a' törvényt szabni, hogy semmit ne tegyen; a' mi egy Istenhez nem illenék. „VOLTAIRE.